

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIŁĘ

MONSTER

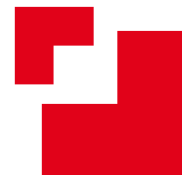
PRZEMOC RÓWIEŚNICZA

BROSZURA EDUKACYJNA

Autorka: Agata Sotomska

1. SKALA ZJAWISKA

Dzieci doświadczają przemocy rówieśniczej w szkole lub jej pobliżu, w drodze do i z domu, w sytuacjach pozaszkolnych, ale także online czy za pośrednictwem telefonu komórkowego. Jest to kategoria wiktyimizacji najbardziej rozpowszechniona wśród osób poniżej 18 roku życia. Według badań przeprowadzonych przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę¹:

- Aż dwoje na troje dzieci i nastolatków w wieku 11–17 lat doświadczyło w swoim życiu przemocy rówieśniczej.
- Skala przemocy rówieśniczej zwiększyła się na przestrzeni ostatniej dekady. W szczególności odnotowano wzrost przemocy psychicznej doświadczanej w ciągu całego życia z 28 proc. w 2013 r. do 44 proc. w 2023 r. Na sile przybrała także przemoc fizyczna – odsetek dzieci, które jej doświadczyły wzrósł z 41 proc. w 2013 r. do 48 proc. w 2023 r.
- Różne formy przemocy współwystępują ze sobą.
- Zdecydowana większość sprawców przemocy rówieśniczej była dziećmi lub nastolatkami, których pokrzywdzeni znali (np. kolega/koleżanka, przyjaciel/ przyjaciółka lub inne dzieci ze szkoły). Ponad połowa osób doświadczających przemocy fizycznej ze strony rówieśnika zadeklarowała, że jej sprawcami było spokrewnione dziecko lub nastolatek.
- Nastolatki mieszkające w miastach częściej doświadczają przemocy rówieśniczej niż mieszkające na wsi.

2. DEFINICJA I FORMY PRZEMOCY RÓWIEŚNICZEJ

Przemoc ze strony rówieśników jest bardzo różnie definiowana. Pionierem w badaniach dotyczących tego problemu był Dan Olweus. W latach 70. ubiegłego wieku skupił się on na konfliktach rówieśniczych, prowadzących do dręczenia, znęcania się (bullying). Przemoc rówieśnicza występuje, gdy dziecko doświadcza różnych form krzywdzenia ze strony rówieśników, bezpośrednio lub z użyciem technologii komunikacyjnych (Internetu i telefonów komórkowych). Ma miejsce wtedy, gdy:

- działanie ma na celu wyrządzenie komuś przykrości lub krzywdy (intencjonalność),
- ma charakter systematyczny (powtarzalność),
- dziecko jej doświadczające nie ma możliwości obronienia się przed napastnikiem lub grupą napastników z uwagi na występującą nierównowagę sił (sprawca ma silniejszą pozycję).

---

¹ Makaruk, K., Drabarek, K., Popyk, A., Wójcik, Sz. (2023). Diagnostyka przemocy wobec dzieci w Polsce 2023. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

Sprawcy mogą stosować:

- **przemoc fizyczną** (popychanie, kopanie, szarpanie, bicie, rzucanie w drugą osobę przedmiotami, opluwanie, zamykanie gdzieś),
- **przemoc materialną** (zabieranie, chowanie lub niszczenie rzeczy prywatnych, wymuszanie pieniędzy),
- **przemoc psychiczną werbalną** (przezywanie, ośmieszanie, groźenie lub szantażowanie, rozpowszechnianie plotek),
- **przemoc psychiczną relacyjną** (ignorowanie, alienacja i wykluczanie z aktywności bądź zmuszanie do niechcianych zachowań, nastawianie klasy przeciwko osobie, namawianie innych do zerwania relacji, deprecjonowanie statusu w grupie),
- **przemoc seksualną**, która pojawia się wtedy, gdy pomiędzy rówieśnikami dochodzi do jakiegokolwiek zachowania o charakterze seksualnym, na które jedna z osób nie wyraża zgody (komentarze o charakterze seksualnym, zarówno w celu „adorowania”, jak i wyszydzania, seksting, niechciany dotyk, podglądanie w przebieralni, zmuszanie do obnażania się lub do podjęcia aktywności seksualnej),
- **cyberprzemoc**, do której wykorzystuje się nowe technologie – najczęściej internet i/lub telefon komórkowy (publikowanie i przesyłanie zdjęć lub nagrań ośmieszających bądź takich, których dziecko nie chciało ujawnić, hejt w komentarzach, wysyłanie przykrych wiadomości, banowanie z grup, podszywanie się pod kogoś w sieci).

3. POZNANIE SYTUACJI PRZEMOCOWEJ

Przemoc rówieśnicza niesie ze sobą szereg negatywnych konsekwencji, zarówno dla osoby doświadczającej krzywdzenia, jak i sprawcy oraz świadków. Zachowania agresywne mają wpływ na całe środowisko dziecka lub nastolatka – jego kolegów i koleżanki z klasy i ze szkoły, na nauczycieli, oraz rodziców/opiekunów. Z tego względu wskazane jest by poznać pełen obraz sytuacji przemocowej i spojrzeć na nią przez pryzmat wszystkich uwikłanych w nią osób. Każdej z nich towarzyszą bowiem określone emocje i przekonania.

a) Osoba doświadczająca przemocy

Jako dorośli często nie zauważamy kolejnych etapów eskalacji przemocy rówieśniczej. Zarówno sprawcy, jak i młode osoby doświadczające krzywdzenia, mogą je starannie ukrywać. Warto więc być uważnym na wszelkie symptomy i niewerbalne komunikaty płynące ze strony uczniów i uczennic. Dziecko dotknięte przemocą może bowiem wahać się, czy ujawnić zachowania sprawcy. Wśród przyczyn jego obaw może leżeć nie tylko odczuwany wstyd, ale również brak pewności czy otrzyma wsparcie, zwłaszcza kiedy nikt z jego środowiska zdaje się nie dostrzegać narastającego problemu.

Skutki bullyingu są znaczące zarówno dla zdrowia fizycznego, jak i psychicznego, a nasilenie dolegliwości wzrasta wraz z częstszym doświadczaniem krzywdzenia. Liczne konsekwencje mogą obejmować stany lękowe, stany depresyjne, poczucie osamotnienia, obniżoną samoocenę, myśli i/lub próby samobójcze, okaleczanie się, wycofanie się z udziału w życiu społecznym. Co istotne, skutki doświadczania przemocy rówieśniczej mogą być odczuwalne nawet w dorosłości.

Dziecko dotknięte przemocą ze strony rówieśnika potrzebuje nazwania tego, co się stało, wskazania osoby odpowiedzialnej za jej krzywdę i wyciągnięcia odpowiedzialności. Warto przy tym pamiętać, żeby w rozmowie z młodą osobą, która ujawniła, że doświadcza bullyingu, podkreślić wyraźnie, że nie jest winna sytuacji, która ma miejsce i że rówieśnicy stosujący wobec niej przemoc nie mają prawa tego robić. Bardzo ważne jest, aby dziecko wiedziało, co zrobimy w jego sprawie, kto i z jakiego powodu dowie się o jego sytuacji. Takie postępowanie może zwiększyć jego poczucie kontroli nad tym, co się dzieje i sprawić, że poczuje się bezpieczniej.

b) Sprawca

Przemoc nie bierze się znikąd. Najczęściej wynika z nieznamości lub nieumiejętności skorzystania z innych metod radzenia sobie z problemami bądź emocjami. Może być sposobem rozładowania zazdrości, frustracji i złości. Może służyć podniesieniu poziomu własnej wartości poprzez zaistnienie w grupie lub uzyskanie jej akceptacji. Może też być „produktem ubocznym” wcześniejszych przeżyć, np. skrzywdzenia w domu, dlatego zawsze trzeba przyjrzeć się temu, czy sam sprawca bullyingu nie został dotknięty przemocą ze strony innych osób.

Chociaż sprawca może nie doświadczać przykrych emocji lub myśli związanych ze stosowaniem przemocy, ponieważ często traktuje swoje działania jedynie jako żart, a nie jako formę krzywdzenia, to badania wskazują, że znacznie częściej niż pozostali rówieśnicy odczuwa on zdenerwowanie, rozdrażnienie lub zły humor.

Brak reakcji na przemoc rówieśniczą jest często odczytywany przez sprawców jako zachęta do dalszych krzywdzących zachowań. Dotyczy to również braku reakcji ze strony dziecka doświadczającego bullyingu. Im dłużej ofiara nie ujawnia krzywdzenia, tym większe poczucie przyzwolenia dla sprawcy na stosowanie przemocy,

Warto pamiętać, że samo ukaranie sprawcy nie rozwiąże problemu. Równie istotne jest zidentyfikowanie deficytów leżących u podstaw jego zachowania, a następnie wdrożenie działań naprawczych: dostarczenie mu alternatywnych narzędzi do osiągnięcia ważnych dla niego celów oraz nauka rozumienia perspektywy rówieśnika doświadczającego działań przemocowych.

c) Świadkowie

Specyfika przemocy rówieśniczej polega na tym, że bardzo często dochodzi do niej w obecności osób trzecich. Świadkowie krzywdzenia mogą przyjmować różne role: asystentów sprawcy, osób go wspierających, biernych obserwatorów zdarzenia, potencjalnych obrońców, którzy współczują dziecku doświadczającemu krzywdzenia, ale sami nie podejmą działania, jak również obrońców, którzy wstawiają się za dzieckiem. Reakcje świadków mogą wpływać na zachowanie sprawcy i sytuację dziecka dotkniętego bullyingiem.

Poszczególne osoby nie reagują na przemoc, ponieważ liczą, że zrobi to ktoś inny. Czasem świadkowie mogą bać się konsekwencji, np. tego, że sami staną się ofiarami przemocy rówieśniczej. Gdy krzywdzenie trwa długo, zwiększa się krąg osób w nie uwikłanych, a w efekcie świadkowie przemocy mogą sami stać się jej sprawcami, nawet tego nie zauważając. Chodzi o tzw. sprawców pośrednich, którzy mogą zachęcać bezpośrednich sprawców do przemocy otwarcie lub wyrażając uznanie dla ich zachowania.

Warto pamiętać, że przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej zaczyna się od dostrzeżenia problemu. Jeśli świadkowie zareagują wspólnie, może to pomóc im przewyciężyć własne obawy i jednocześnie skutecznie wesprzeć rówieśnika doświadczającego krzywdzenia.

4. PROCEDURY INTERWENCJI SZKOLNEJ W SYTUACJI PRZEMOCY RÓWIEŚNICZEJ

Celem interwencji w sprawie przemocy rówieśniczej powinno być zatrzymanie krzywdzenia. Doświadczenie pokazuje, że interwentom towarzyszy wiele obaw. Część wątpliwości wiąże się z kwestiami formalnymi – nieznaną lub brakiem wdrożonych w placówce procedur, obawami przed niewystarczającymi kompetencjami, przekonaniem, że to inna instytucja powinna się zająć interwencją czy wreszcie brakiem wsparcia ze strony przełożonych. Inne bariery wynikają z osobistych odczuć – od strachu przed tym, że zaszkodzi się dziecku lub rodzinie, przez przeświadczenie, że uczniowie sami najlepiej poradzą sobie z rozwiązywaniem konfliktów rówieśniczych, po obawę przed utratą dobrego imienia przez szkołę i strach przed zemstą rodziców dziecka stosującego przemoc, w tym konsekwencjami prawnymi potencjalnego pomówienia.

Niezależnie od rodzaju wątpliwości trzeba pamiętać, że interwencja podejmowana jest dla dobra dziecka, a brak reakcji nie zmieni sytuacji ucznia czy uczennicy.

Przynajmniej część trudności, z którymi mierzyły się dotąd osoby zobowiązane do podjęcia interwencji, powinna rozwiązać znowelizowana ustawa o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich. Zgodnie z przepisami, które weszły w życie 15 lutego 2024 r., placówki oświatowe muszą opracować standardy ochrony małoletnich, w tym zasady i procedurę podejmowania interwencji. Spełnienie powyższego obowiązku będzie bardziej skuteczne, jeśli wprowadzone rozwiązania uwzględnią współpracę interwenta z innymi pracownikami placówki (zarówno personelem pedagogicznym, jak i pracownikami obsługi), jak również współpracę z innymi instytucjami (np. poradnią psychologiczno-pedagogiczną, centrum interwencji kryzysowej itp.).

Należy pamiętać, że podjęcie działań prawnych nie zwalnia szkoły z konieczności realizowania działań pomocowych, które – podobnie jak obowiązek interwencji – zostały wpisane do tzw. ustawy Kamilka. Placówki oświatowe zobowiązane są do wskazania osoby odpowiedzialnej za udzielenie dziecku wsparcia oraz do określenia zasad ustalania planu wsparcia dziecka po ujawnieniu krzywdzenia. Myśląc o tych zadaniach, nie należy zapominać o dziecku stosującym przemoc. Warto zwrócić uwagę, by w zakresie działań pomocowych znalazło się:

- określenie potrzeb dziecka,
- motywowanie rodziców/opiekunów dziecka do podejmowania działań pomocowych na rzecz dziecka, uwrażliwienie ich na przeżycia dziecka i pracowanie nad zmianą ich przekonań
- dostarczanie dziecku doświadczającemu przemocy i wspierającemu je rodzicowi/ opiekunowi wiedzy dotyczącej czynników ochronnych (resilience); wzmacnianie dziecka,
- dostarczanie dziecku stosującemu przemoc i jego rodzicom/opiekunom wiedzy dotyczącej bezpiecznych sposobów radzenia sobie z agresją, wzmacnianie dziecka.

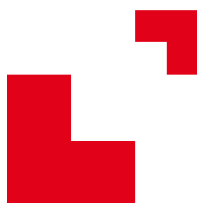

Kadr z filmu „Monster”, reż. Kore-eda Hirokazu

5. Rekomendacje

Wysoki poziom rozpowszechnienia przemocy rówieśniczej powinien być sygnałem do wprowadzenia przemyślanych działań profilaktycznych. Wskazane poniżej rekomendacje wymagają sformułowania konkretnych rozwiązań bazujących na doświadczeniach, potrzebach i możliwościach poszczególnych placówek oświatowych.

- Prowadzenie **profilaktycznych działań edukacyjnych** w obszarze przemocy rówieśniczej zarówno fizycznej, jak i psychicznej, obejmujących całą szkołę. Tylko jedna trzecia uczniów deklaruwała uczestnictwo w zajęciach z zakresu uzyskania pomocy w przypadkach doświadczania przemocy. Przy opracowywaniu i realizacji działań profilaktycznych ważne jest, by kierować je do również do nauczycieli i rodziców/opiekunów uczniów.
- Wprowadzenie **standardów ochrony dzieci** (wymóg prawny od 15.02.2024 r.), w tym **zasad bezpiecznych relacji** opracowanych metodą partycypacyjną oraz odpowiednich **procedur interwencyjnych**, jak również szkolenia kadry pedagogicznej w zakresie zgłaszania przypadków przemocy. Ma to szczególne znaczenie wobec tego, że tylko niewielki odsetek badanych deklaruje obecnie możliwość zgłoszenia się w trudnej sytuacji do nauczyciela lub psychologa.

O autorce:

Agata Sołomska - koordynatorka programu Standardy Ochrony Dzieci w Fundacji Dajemy Dzieciom Się. Wcześniej przez kilkanaście lat odpowiadała za ogólnopolskie programy edukacji filmowej, takie jak Filtoteka Szkolna i Olimpiada Wiedzy o Filmie i Komunikacji Społecznej.

